

Prądnik. Prace Muz. Szafera	24	205–216	2014
-----------------------------	----	---------	------

PETER REPKA¹, BEATA BARABASZ-KRASNY²,
KATARZYNA MOŹDŹEN³, PETER URBAN¹

¹Uniwersytet Macieja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Katedra biologii i ekologii, ul. Tajovského 40,
974 01 Banská Bystrica, Republika Słowacka, e-mail: repka.peter@gmail.com; Peter.Urban@umb.sk

²Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Instytut Biologii, Zakład Botaniki, ul. Podchorążych 2,
30-084 Kraków, Polska, e-mail: bbk@up.krakow.pl

³Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Instytut Biologii, Zakład Fizjologii Roślin, ul. Podchorążych 2,
30-084 Kraków, Polska, e-mail: kasiamozdzen@interia.pl

ZNACZENIE BLISKOŚCI PARKU NARODOWEGO W EDUKACJI EKOLOGICZNEJ W POLSCE I NA SŁOWACJI

The importance of proximity to a national park in environmental education in Poland and Slovakia

Abstract. The article focuses on the evaluation of the current level of environmental consciousness and education among the students of grammar and secondary schools located in the vicinity and further away from a national park. The aim of the study was to emphasize the importance of cooperation between national parks and the selected types of schools in the domain of environmental education, both in Slovakia and Poland. Fatra National Park (NP VF) in Slovakia and the Bieszczady National Park (BNP) in Poland were selected for the research.

Key words: protected areas, environmental education, secondary schools, grammar schools, Slovakia, Poland

WSTĘP

Specyfiką edukacji środowiskowej na obszarach chronionych jest prowadzenie zajęć w terenie, dzięki czemu uczniowie obserwując przyrodę nabierają przekonania o jej wartości. Świadomość ekologiczną rozpatrywaną w tym aspekcie należy rozumieć jako zdolność jednostki do uświadomienia sobie zjawisk i problemów ochrony środowiska, w kontekście własnego poczucia wartości, osobistych doświadczeń, ale także wiedzy o szerszym znaczeniu przyrodniczym. Przejawia się to m.in. w skłonności do dobrowolnego skorygowania swojego zachowania na rzecz ochrony różnorodności biologicznej przyrody i stabilności ekologicznej kraju (Haas i in. 2008).

Parki narodowe, jako obszary starające się o zachowanie przyrody w stanie jak najbardziej naturalnym, spełniają funkcję edukacyjną i informacyjną. Zadaniem pracowników parków narodowych jest znalezienie m.in. odpowiedniej metody edukacji, zmierzającej do akceptacji terenów chronionych przez uczniów, zamieszkałych zarówno w sąsiedztwie

parku, jak i w dalszej odległości od niego. Na obszarach chronionych edukacja ekologiczna powinna brać pod uwagę nie tylko cele tych obszarów, ale również problemy globalne i ogólnośrodowiskowe. Powinna ona efektywnie wykorzystywać dziedzictwo przyrodnicze obszarów chronionych, umożliwiając bezpośredni kontakt z przyrodą. Kolejnym wyzwaniem jest zbliżenie ludzi do natury, poprzez edukację estetyczną w kontakcie z pięknem przyrody. Edukacja ekologiczna prowadzona przez parki narodowe jest również powszechnie uznawanym instrumentem kształtowania relacji między parkiem narodowym, a społecznością lokalną (Hibszer 2013).

Edukację ekologiczną należy organizować według kategorii jej uczestników oraz grup docelowych, dla których powinny być dobrane odpowiednie metody, a język dostosowany do poziomu percepcji. Wśród uczestników zajęć edukacyjnych kształtuje się postawy pro-środowiskowe, a tym samym zmienia sposób ich działania w życiu codziennym. System edukacji środowiskowej musi zatem być rozdzielony na grupy docelowe w szkołach, a także grupy wiekowe młodzieży w obiektach pozaszkolnych. Powinien koncentrować się na imprezach publicznych, organizowaniu długofalowych tradycyjnych działań, np. takich jak: konkursy środowiskowe, projekty edukacyjne i inne. Ponadto, powinien korzystać z centrów informacji i wytyczonych ścieżek edukacyjnych, specjalnych ścieżek dydaktycznych dla osób niepełnosprawnych itp. (Bizubová, Nevřelová 2006; Haas i in. 2008; Žeber-Dzikowska 2012).

Badania funkcjonowania parków narodowych w Polsce i na Słowacji w ujęciu społecznym dotyczą głównie świadomości ekologicznej społeczności mieszkającej w parku lub w jego sąsiedztwie. Są one ilustracją związków między społeczeństwem, a środowiskiem przyrodniczym na obszarach chronionych (np. Grabowski, Marmuszewski 1985; Domański 1991; Domański, Partyka 1992; Osiniak i in. 1993; Górecki i in. 1995; Bożętka 1997; Górecki, Przywara 1997; Górecki i in. 1998; Terlecka, Górecki 1998; Burger 1999; Komorowska 2000; Vincíková 2003; Hibszer 2005, 2008; Bizubová, Nevřelová 2006; Demo i in. 2007; Górecki i in. 2007; Haas i in. 2008; Halašová 2008; Kozieł, Kozieł 2008; Halašová, Kahan 2012; Hibszer 2013; Považan 2013 i inne). Prace te ukazują, zarówno stan wiedzy miejscowej ludności o walorach parków, jak i postawy mieszkańców wobec otaczającej przyrody.

W niniejszym opracowaniu skupiono się na ocenie świadomości ekologicznej i poziomie edukacji uczniów gimnazjów oraz szkół średnich, zlokalizowanych bezpośrednio w sąsiedztwie parku narodowego, a także w dalszej odległości od tego parku. Badania miały zobrazować znaczenie współpracy parków narodowych w dziedzinie edukacji środowiskowej z wybranymi rodzajami szkół, zarówno na Słowacji, jak i w Polsce oraz wskazać rozwiązania mające na celu poprawę obecnej sytuacji.

METODYKA BADAŃ

Badanie świadomości ekologicznej i poziomu edukacji przeprowadzono w latach 2012–2014, wśród uczniów szkół średnich i gimnazjów w miejscowościach, w sąsiedztwie których zlokalizowane są parki narodowe oraz miejscowościach oddalonych od tych parków. Do badań wybrano Park Narodowy Wielka Fatra (Słowacja) oraz Bieszczadzki Park Narodowy (Polska). Szczegółowe dane dotyczące wybranej populacji uczniów, m.in.

nazwę miejscowości, nazwę szkoły, liczbę respondentów biorących udział w ankiecie, przedstawia tabela 1. Podział respondentów ze względu na ich miejsce zamieszkania (miasto/wieś oraz blisko parku/daleko od parku) ilustruje tabela 2.

Eksplorację, dotyczące świadomości ekologicznej i poziomu edukacji uczniów kształcących się w sąsiedztwie oraz w dalszej odległości od analizowanych parków, zostały wykonane techniką ankiety. W wybranej metodzie, w celu uzyskania niezbędnych informacji, wykorzystano narzędzie badawcze, którym był zaprojektowany odpowiednio kwestionariusz ankiety audytoryjnej. Kwestionariusz składał się z 20 pytań, które zostały podzielone na trzy dziedziny: wiedzy uczniów o parku – P (łącznie 8 pytań), ogólnej świadomości ekologicznej uczniów – E (łącznie 5 pytań) oraz zrozumienia potrzeby ochrony przyrody – O (łącznie 4 pytania). Trzy pierwsze pytania ankiety dotyczyły danych identyfikacyjnych respondentów: płci, wieku i miejsca zamieszkania. Ogólnie pytań zamkniętych było 14, a pytań otwartych 4. Ankieta była anonimowa.

Poszczególnym pytaniom przydzielano: „+5” punktów – gdy odpowiedź potwierdzała zrozumienie zagadnień związanych z edukacją środowiskową, „-5” punktów – jeśli udzielona odpowiedź nie potwierdzała tego rodzaju świadomości respondentów, „0” punktów

Tabela 1. Charakterystyka ogólna grup docelowych badania ankietowego

Table 1. General characteristics of the target groups of the survey

Park narodowy (kraj) National Park (country)	Miasto w sąsiedztwie parku narodowego City in vicinity of the national park	Miasto w dalszej odległości od parku narodowego City further away from the national park	Szkoła School	Liczba respondentów Number of respondents
Wielka Fatra (Słowacja - Slovakia)	Žilina	-	Szkoła Handlowa im. św. Tomasza z Akwinu	171
	Martin	-	Gimnazjum im. Viliama Paulínyho (Tótha)	98
	-	Poprad	Średnia Szkoła Zawodowa Svit	118
	-	Lučenec	Gimnazjum im. Bożeny Slančíkovej (Timravy)	65
Bieszczady (Polska - Poland)	Ustrzyki Dolne	-	Zespół Szkół Licealnych im. Józefa Piłsudskiego oraz Liceum Ogólnokształcące	170
	Krosno	-	Miejski Zespół Szkół 4, II Liceum Ogólnokształcące im. Konstytucji 3 Maja	30
	-	Kraków	II Liceum Ogólnokształcące im. Króla Jana III Sobieskiego	100
	-	Kraków	X Liceum Ogólnokształcące im. Komisji Edukacji Narodowej	96
Razem Total	4	4	8	848

Źródło: badania własne

Tabela 2. Podział respondentów według ich regionu zamieszkania

Table 2. Division of respondents according to their region of residence

Zamieszkanie Residence	Słowacja Slovakia		Polska Poland		Razem Total
	wieś village	miasto city	wieś village	miasto city	
W sąsiedztwie parku narodowego In vicinity of the national park	130	139	96	104	469
W dalszej odległości od parku narodowego Further away from the national park	65	118	77	119	379
Razem Total	195	257	173	223	848
Procent [%] Percentage	23	30	20	27	100

Źródło: badania własne

– jeśli uczeń nie podał żadnej odpowiedzi. W pytaniach otwartych za odpowiedzi potwierdzające znajomość zagadnień dotyczących edukacji środowiskowej można było uzyskać maksymalnie 5 punktów. Dla każdego respondenta punktacja pytań była wprowadzona do arkusza kalkulacyjnego MS Excel 2007 oraz opracowana statystycznie, przy użyciu pakietu statystycznego SPSS Statistics 19. W opracowaniu wykorzystano następujące testy statystyczne: analizę jednoczynnikową, dwuczynnikową i wieloczynnikową ANOVA.

W ramach przeprowadzonych badań sformułowano cztery hipotezy zerowe:

H_{01} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinie: wiedzy uczniów na temat parku P, ogólnej świadomości ekologicznej uczniów E, zrozumienia potrzeby ochrony przyrody O, nie ma istotnej różnicy między uczniami zamieszkałymi bezpośrednio w sąsiedztwie występowania parku narodowego, a także w dalszej odległości od tego parku,

H_{02} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinie: wiedzy uczniów na temat parku P, ogólnej świadomości ekologicznej uczniów E, zrozumienia potrzeby ochrony przyrody O, nie ma istotnej różnicy między uczniami z miast i wsi, zamieszkałymi bezpośrednio w sąsiedztwie występowania parku narodowego, a także w dalszej odległości od tego parku, w Polsce i na Słowacji,

H_{03} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinie: wiedzy uczniów na temat parku P, ogólnej świadomości ekologicznej uczniów E, zrozumienia potrzeby ochrony przyrody O, nie ma istotnej różnicy między uczniami z Polski i Słowacji,

H_{04} = w odpowiedzi na pytanie: *Co jest w logo parku narodowego?*, nie ma istotnej różnicy między uczniami z Polski i Słowacji.

Hipotezy H_{01} , H_{03} , testowano za pomocą analizy dwuczynnikowej ANOVA, hipotezę H_{02} za pomocą analizy wieloczynnikowej ANOVA, a hipotezę H_{04} za pomocą jednoczynnikowej analizy ANOVA.

W pytaniach: *Z jakich źródeł uzyskałeś informacje o parku narodowym?* oraz *Z jakich atrakcji najczęściej korzystasz zwiedzając park narodowy?*, zbadano, które z opcji były zazwyczaj wymieniane przez respondentów. Istotność statystyczną dla każdego kraju testowano osobno testem Friedmana.

W przypadku badania istotności różnicy między odpowiedziami udzielonymi na pytania: *Czy jesteś chętny zaangażować się w korzystne dla środowiska działania organizowane przez zarząd parku narodowego?*, *Czy zgadzasz się z zasadami ochrony w parku narodowym?*

oraz *Czy zaszkodziłoby regionowi zlikwidowanie parku narodowego jako instytucji?* Dla każdego kraju, zastosowano test Wilcoxon'a; przy wszystkich testach różnice uznano za istotne dla $p \leq 0,05$.

WYNIKI

Na podstawie uzyskanych wyników nie odrzucono hipotezy H_{01} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinach E, O nie ma istotnej różnicy między uczniami zamieszkałymi bezpośrednio w sąsiedztwie parku narodowego, a także w dalszej odległości od tego parku, natomiast w dziedzinie P hipoteza została odrzucona – więcej o parku wiedzą uczniowie mieszkający w jego sąsiedztwie w Polsce, a na Słowacji w dalszej odległości od parku (dwuczynnikowa ANOVA: w dziedzinie P wartość $F = 24,40$, $p = 0,000$, w dziedzinie E wartość $F = 0,08$, $p = 0,779$, w dziedzinie O wartość $F = 1,20$, $p = 0,277$).

Nie odrzucono hipotezy H_{02} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinach: P – wiedzy uczniów na temat parku, E – ogólnej świadomości ekologicznej uczniów, O – zrozumienia potrzeby ochrony przyrody, nie ma istotnej różnicy między uczniami z miasta i ze wsi, zamieszkałymi bezpośrednio w sąsiedztwie parku narodowego, a także w dalszej odległości od tego parku, zarówno w Polsce, jak i na Słowacji (wieloczynnikowa ANOVA: w dziedzinie P wartość $F = 0,20$, $p = 0,654$, w dziedzinie E wartość $F = 0,52$, $p = 0,469$, w dziedzinie O wartość $F = 4,80$, $p = 0,029$).

W oparciu o otrzymane rezultaty badań odrzucono hipotezę H_{03} = w odpowiedziach na pytania w dziedzinach: P, E, O, nie ma istotnej różnicy między uczniami z Polski i Słowacji (dwuczynnikowa ANOVA: w dziedzinie P wartość $F = 113,10$, $p = 0,000$, w dziedzinie E wartość $F = 13,30$, $p = 0,000$, w dziedzinie O wartość $F = 117,00$, $p = 0,000$). W dziedzinie P – wiedzy uczniów na temat parku, więcej informacji uzyskano od respondentów z Polski. Podobnie było w dziedzinach E i O. Wynika z tego, że ogólnie lepsze rezultaty we wszystkich trzech dziedzinach osiągnęli uczniowie z Polski niż ze Słowacji.

Hipoteza H_4 = w odpowiedziach na pytanie: *Co jest w logo parku narodowego?*, nie ma istotnej różnicy między uczniami z Polski i Słowacji – hipoteza ta, również została odrzucona (jednoczynnikowa ANOVA: wartość $F = 277,50$, $p = 0,000$). Więcej odpowiedzi potwierdzających znajomość logo parku uzyskano od uczniów polskich.

W oparciu o otrzymane wyniki można zatem stwierdzić, że odległość szkół od siedziby parku narodowego, pełniącego funkcję lokalnego centrum edukacji ekologicznej, nie ma większego wpływu na efekty edukacji młodzieży gimnazjalnej oraz licealnej w dziedzinie ogólnej świadomości ekologicznej i zrozumienia potrzeby ochrony przyrody, natomiast wpływa na poziom wiedzy uczniów, dotyczący samego parku. Uczniowie polscy mieszkający bliżej siedziby parku wiedzieli więcej na jego temat w porównaniu z uczniami ze Słowacji.

Kolejność udzielonych odpowiedzi uczniów na pytanie *Z jakich źródeł uzyskałeś informacje o parku?*, była następująca: szkoła, internet, dom rodzinny, media (radio, telewizja), publikacje. Wśród odpowiedzi – szkoła, internet – były wybierane najczęściej (test Friedmana: $\chi^2 = 722,559$, $p = 0,000$). Na pytanie *Z jakich atrakcji najczęściej korzystasz zwiedzając park narodowy?* kolejność odpowiedzi uczniów była następująca: szlaki turystyczne, inne, zabytki, ośrodki narciarskie, kąpieliska. W tym pytaniu najczęściej wybierano jako odpowiedź – szlaki turystyczne (test Friedmana: $\chi^2 = 1096,653$, $p = 0,000$).

Zbadano istotność różnicy statystycznej między odpowiedziami udzielonymi na pytania: *Czy jesteś chętny zaangażować się w korzystne dla środowiska działania organizowane przez zarząd parku narodowego?*, *Czy zgadzasz się z zasadami ochrony w parku narodowym?* oraz *Czy zaszkodziłoby regionowi zlikwidowanie parku narodowego jako instytucji?* W przypadku uczniów z Polski potwierdzono jednoznaczny rozdział między uzyskanymi odpowiedziami – między pierwszym, a drugim pytaniem (wartość testu Wilcoxon: $z = -10,818^a$, $p = 0,000$), między drugim, a trzecim pytaniem (wartość testu Wilcoxon: $z = -2,000^b$, $p = 0,046$). Dla uczniów ze Słowacji również potwierdzono istotność różnic między uzyskanymi odpowiedziami – między pierwszym, a drugim pytaniem (wartość testu Wilcoxon: $z = -11,103^a$, $p = 0,000$), między drugim, a trzecim pytaniem (wartość testu Wilcoxon: $z = -3,545^b$, $p = 0,000$).

DYSKUSJA

Na tle innych krajów Europy Środkowej Słowacja i Polska wyróżniają się tym, że parki narodowe, jako instytucje chroniące przyrodę, zaczęto tu organizować stosunkowo dawno (tab. 3). Obszar parków narodowych w analizowanych krajach jest podobny, choć istnieją różnice dotyczące ich liczby i procentu areału, jaki stanowią w stosunku do ogólnej powierzchni kraju. Edukacja środowiskowa oraz świadomość ekologiczna, w odniesieniu do parków narodowych, postrzegane są od dawna jako główne obszary ich zainteresowania, zarówno na Słowacji, jak i w Polsce. Jednak park narodowy lub inny rodzaj obszaru chronionego nie zastępuje systemu edukacji środowiskowej w kraju. Ośrodek dydaktyczny parku narodowego powinien być pomocny w pogłębianiu i nabywaniu doświadczeń uczniów w sposób empiryczny oraz rozwijaniu ich świadomości ekologicznej poprzez edukację środowiskową w dziedzinach, w których szkoła jako instytucja nie jest w stanie zabezpieczyć odpowiedniej jakości kształcenia. Konieczne jest założenie, że park narodowy i szkoła w ramach współpracy, w związku z realizacją edukacji ekologicznej, wzajemnie się uzupełniają (Górecki i in. 2007; Švecová, Sásiková 2008).

Tabela 3. Parki narodowe w Europie Środkowej (wg Anděra 2011)

Table 3. National Parks in Central Europe (by Anděr 2011)

Państwo Country	Liczba parków narodowych Number of national parks	Powierzchnia parków narodowych [km ²] Area of national parks [km ²]	Odsetek powierzchni kraj Percent of the country	Lata utworzenia Years of establish
Polska Poland	23	3279	1,0	1932-2001
Czechy Czech Republic	4	1372	1,7	1963-2000
Słowacja Slovakia	9	3179	6,5	1949-2002
Węgry Hungary	10	4880	5,2	1973-2002
Austria Austria	7	2540	3,0	1981-2002
Słowenia Slovenia	1	838	4,1	1961
Razem Total	54	15466	2,5	1932-2002

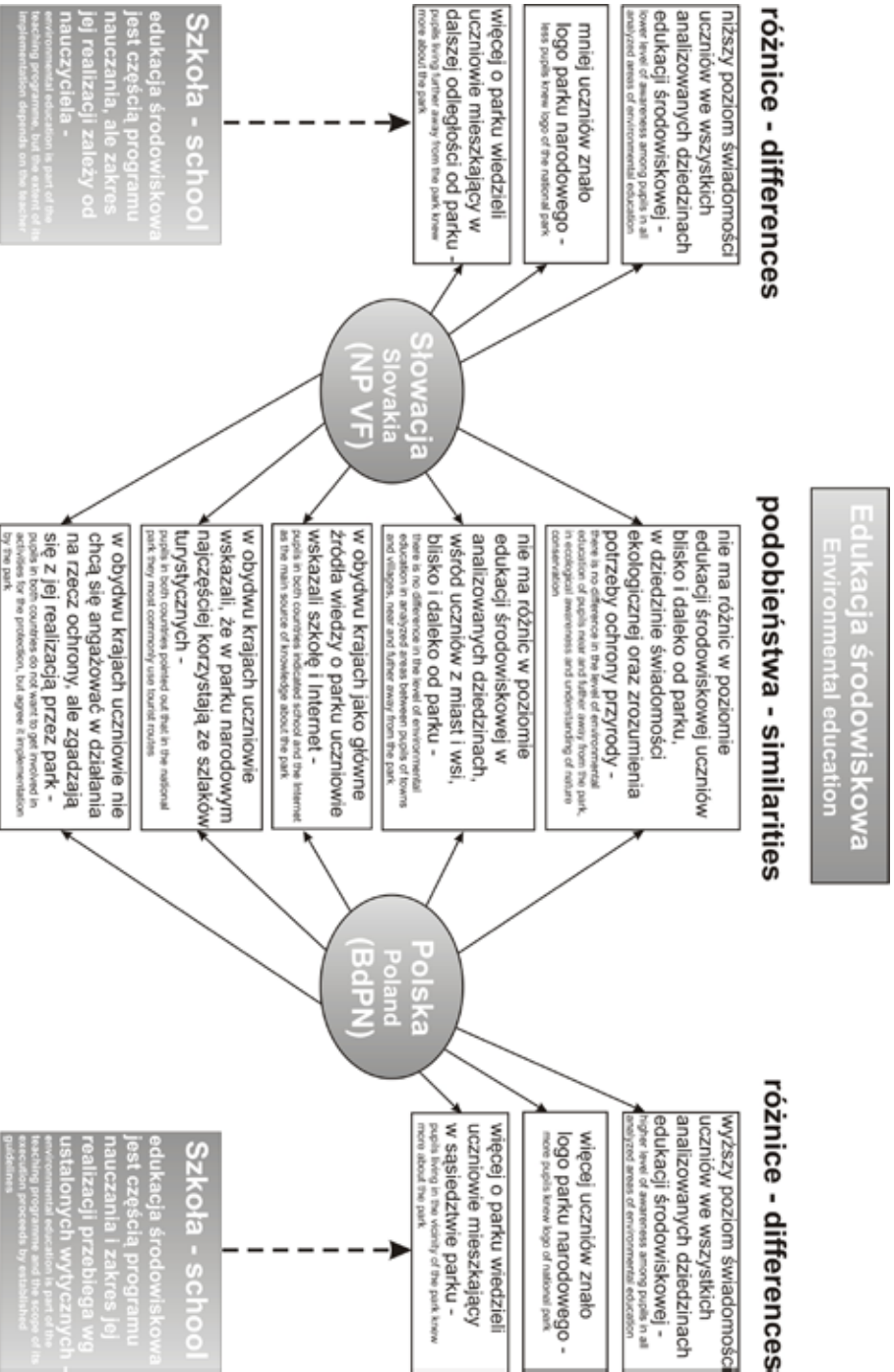
Analizując uzyskane wyniki można zauważyć, że zarówno na Słowacji, jak i w Polsce przeważają respondenci, którzy nie są chętni do angażowania się w działania na rzecz środowiska, które organizuje zarząd parku (ryc. 1). Na Słowacji stan ten można uzasadnić niedoborem imprez generowanych dla młodzieży przez park, z możliwością jej udziału w działaniach korzystnych dla środowiska. Istnieje potrzeba realizacji regularnych działań sezonowych, do których angażować się będzie młodzież (np. pomoc w odnawianiu zabytków przyrodniczo-kulturowych, zbieranie odpadków i śmieci, przenoszenie płazów itd.). Działania te powinny być odpowiednio promowane przez cały rok, a promocja musi koncentrować się na różnych grupach docelowych, a nie tylko na grupie uczniów, do której skierowano przeprowadzoną ankietę. W Polsce analogiczną sytuację uzasadnia brak lub słabe zainteresowanie tą problematyką ze strony badanej grupy docelowej. W parkach narodowych w Polsce prowadzone są, na dobrym poziomie, regularnie działania w zakresie ochrony środowiska, organizowane dla wolontariuszy. Tutaj również należałoby bardziej skupić się na promocji tych działań w celu pobudzenia nie tylko uczniów, ale i całego społeczeństwa do większej aktywności. Szkolenia organizowane przez parki mogą służyć pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł (w tym unijnych), z których korzyści będzie czerpała również lokalna społeczność. Tego rodzaju działania mogą nie tylko sprzyjać poprawie relacji mieszkańców gmin parkowych z dyrekcją parku narodowego, ale też wzmacniać troskę o wspólne dziedzictwo, jakim są walory przyrodnicze i krajobrazowe parku narodowego (Górecki, Przwara 1997; Górecki i in. 2007; Hibszer 2013).

W obydwu krajach większość respondentów zgadza się z zasadami ochrony prowadzonej w parkach narodowych. Jedyne niewielki odsetek respondentów ma odmienne zdanie na ten temat. Można stwierdzić, że badana grupa docelowa w obu krajach ma świadomość znaczenia ochrony w parkach narodowych oraz rozumie potrzebę jej realizacji. Potwierdza to również fakt, że większość respondentów uważa, iż likwidacja parku narodowego jako instytucji zaszkodziłaby całemu regionowi.

W odpowiedziach uczniów na pytania: *Ile parków narodowych jest w twoim kraju?* oraz *Co jest w logo parku narodowego?*, uczniowie polscy udzielili więcej poprawnych odpowiedzi niż uczniowie słowaccy (ryc. 1). Niższy poziom wiedzy na ten temat ze strony słowackich respondentów można uzasadnić m.in. tym, że zarząd Parku Narodowego Wielka Fatra jako instytucja, nie jest postrzegany w taki sposób jak zarząd Bieszczadzkiego Parku Narodowego w Polsce. Niekorzystnie wpływa na to brak strony internetowej i stosunkowo niewielka liczba wystąpień ze strony zarządu parku w mediach lokalnych oraz krajowych. Porównanie stron internetowych parków narodowych Słowacji, Polski i Czech pokazało, że najniżej oceniono poziom tych stron w parkach narodowych Słowacji (Repiský, Švajda 2012). Zatem można wnioskować, że czynnik ten ma znaczący wpływ na znajomość logo Parku Narodowego Wielka Fatra wśród analizowanej słowackiej grupy docelowej.

Ciekawym wydaje się fakt, że więcej informacji na temat parku w polskiej grupie respondentów wykazali uczniowie zamieszkujący w bliskości parku narodowego, a w słowackiej grupie w dalszej odległości od parku (ryc. 1). Prawdopodobnie wiąże się to z atrakcyjnością oferty turystyczno-rekreacyjno-dydaktycznej parku. Nie zawsze samo bezpośrednie sąsiedztwo parku ma wpływ na poziom wiedzy i świadomości ekologicznej młodzieży, która w tym kierunku powinna być odpowiednio śmotywowana.

Prawdopodobnie na lepszą świadomość środowiskową polskich respondentów wpływa również fakt, że w Polsce edukacja ekologiczna jest częścią nauczania w szkołach średnich i w gimnazjum. Jest tutaj ministerialna *podstawa programowa*, którą uczeń musi opanować. W ramach edukacji ekologicznej, kształcenie koncentruje się także na wiedzy o regionie za-

Ryc. 1. Różnice i podobieństwa w efektywności wdrażania edukacji środowiskowej przez wybrane parki narodowe Polski i Słowacji
Fig. 1. Differences and similarities in the effective implementation of environmental education by the selected Polish and Slovak national parks

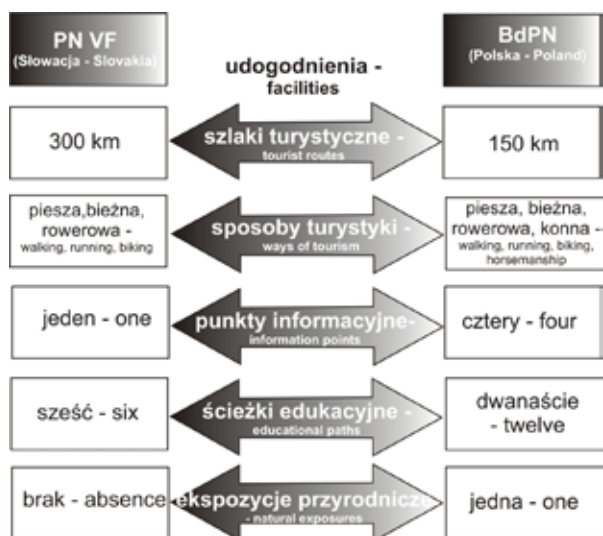
mieszkania, co jest bardzo ważne dla poziomu świadomości uczniów. Edukacja tego rodzaju jest pewną koncepcją kształcenia i wychowania, której przewodniczy propagowane w szkołach hasło „Myśleć globalnie – działać lokalnie“. W realizacji podstawy programowej zwraca się uczniom uwagę na różne aspekty funkcjonowania środowiska przyrodniczego (Guziak 2012).

Na Słowacji, edukacja ekologiczna jest częścią programu nauczania, ale zakres w jakim będzie realizowana zależy od woli nauczyciela. W celu poprawy jakości kształcenia w dziedzinie edukacji ekologicznej w szkołach na Słowacji zalecane byłoby stworzenie systemu koordynatorów środowiskowych, według modelu czeskiego. W Czechach edukacja ekologiczna w szkołach gimnazjalnych i średnich wspomagana jest przez koordynatora edukacji środowiskowej, pomagającego nauczycielom wprowadzać elementy edukacji ekologicznej do każdego przedmiotu. Tego rodzaju koordynatora posiada każda szkoła. W modelu tym kładzie się duży nacisk na profesjonalizm prac koordynatorów edukacji ekologicznej. Kształcenie koordynatorów jest zapewnione przez głównych protagonistów tego rodzaju kształcenia, którymi są centra edukacji ekologicznej (Švecová, Sásiková 2008). Model ten na Słowacji byłby najbardziej przydatny nauczycielowi przy tworzeniu podstaw programowych w ramach poszczególnych przedmiotów, tak aby wygodnym sposobem i w dostatecznym zakresie, były do nich włączone treści, które zapewnią wzmocnienie świadomości ekologicznej uczniów gimnazjów i szkół średnich.

Kolejność odpowiedzi uczniów na pytanie *Z jakich źródeł uzyskałeś informacje o parku?* była następująca: szkoła, internet, dom rodzinny, media (radio, telewizja), publikacje (ryc. 1). Najwięcej uczniów wskazało szkołę jako główne źródło wiedzy o parku, dlatego tak ważne jest wzmocnienie współpracy parków narodowych ze szkołami. Niestety współpraca szkół średnich i gimnazjów z parkami narodowymi, szczególnie na Słowacji, nie jest zadawalająca. W celu ogólnej poprawy tej sytuacji niezbędna jest zatem w obydwu krajach stała aktualizacja stron internetowych parków oraz zwiększenie ich atrakcyjności dla młodzieży szkolnej. Działania te powinny być realizowane poprzez skuteczne promowanie informacji o wartości parków narodowych, a także ich celach i planach (np. wycieczki, seminaria, wykłady i prezentacje instytucji zarządów parków), skierowanych nie tylko do uczniów, ale także instytucji publicznych.

Ze względu na fakt, że internet jest wymieniany jako drugie ważne źródło informacji o parku można było postawić pytanie – *czy dostępność do internetu ze względu na zamieszkanie (miasto – wieś) odgrywa istotną rolę w poziomie świadomości ekologicznej uczniów?* Uzyskane rezultaty badań pokazały, że czynnik ten, zarówno w bliskości parku narodowego, jak i w dalszym sąsiedztwie, w Polsce oraz na Słowacji, nie ma większego znaczenia. Prawdopodobnie uczniowie mieszkający na wsi, dojeżdżając do szkół w mieście korzystają z większej dostępności do internetu w mieście, w którym się kształcą. Jednak w rejonach biedniejszych, takich jak np. południowo-wschodnia Polska, nadal tego rodzaju dysproporcje w dostępności do internetu można obserwować (<http://www.szerokopasmowi.pl/wstep-do-sieci-szerokopasmowych/7-dostep-do-internetu-w-polsce/>).

Na pytanie *Z jakich atrakcji najczęściej korzystasz zwiedzając park narodowy?* kolejność odpowiedzi uczniów była następująca: szlaki turystyczne, inne, zabytki, ośrodki narciarskie, kąpieliska (ryc. 1). Zalecane byłoby zatem skoncentrowanie się na wzmocnieniu i wzbogacaniu działalności w obszarze turystyki, rekreacji oraz edukacji na terenie parków narodowych, oczywiście bez szkód w realizowanej tutaj ochronie przyrody. Park Narodowy Wielka Fatra oraz w Bieszczadzki Park Narodowym wprawdzie dysponują pewnymi atrakcjami, które stanowią jednocześnie udogodnienia w prowadzeniu działalności

Ryc. 2. Porównanie udogodnień możliwych do wykorzystania w edukacji środowiskowej w Parku Narodowym Wielka Fatra (PN VF) oraz w Bieszczadzkiem Parku Narodowym (BdPN) (wg Partyka 2002)

Fig. 2. Comparison of facilities that can be used in environmental education in Fatra National Park (PN VF) and the Bieszczady National Park (BdNP) (by Partyka 2002)

edukacyjnej, ale nie są one wystarczające (ryc. 2). W tym kontekście konieczna wydaje się obsługa sezonowych punktów informacji turystyczno-przyrodniczej i zaktualizowanie informacji dla zwiedzających na stronie internetowej parku narodowego, np. w dziedzinie pogody, dostępności szlaków turystycznych, obecności ścieżek dydaktycznych, transportu do głównych tras turystycznych (opcje: samochód, autobus, pociąg, parkingi, dostępność utwardzonych dróg w parku narodowym itp.). Proponowane środki dotyczą w szczególności Parku Narodowego Wielka Fatra. Považan (2013) w swoich badaniach potwierdził fakt, że zwiedzający ten park, najczęściej przyjeżdżają tam tylko na jeden dzień. W parku tym jest potrzeba stworzenia nowych możliwości rozszerzenia oferowanej działalności sportowej i edukacyjnej, skierowanej do zwiedzających. Równie ważne jest, aby skupić się na wsparciu stworzenia wygodnego zakwaterowania i dostępu do gastronomii w okolicy parku, co zapewni, że zwiedzający pozostaną w parku więcej niż jeden dzień.

Zarówno ośrodki edukacyjne parków, jak i szkoły, powinny odgrywać szczególną rolę w dziedzinie edukacji środowiskowej oraz kształtowaniu pro-środowiskowych postaw społeczeństwa. Przy wzajemnej współpracy w zakresie teoretyczno-praktycznego wychowania mogą działać kompleksowo na uczniów, zarówno szkół gimnazjalnych, jak i ponadgimnazjalnych. Mogą wpływać na kształtowanie osobowości ucznia w zakresie wiedzy, umiejętności, ale także w zakresie tworzenia jego postaw i stylu życia (Švecová, Sásiková 2008). Według badań Hibszer (2013) wszyscy uczestnicy zajęć edukacyjnych prowadzonych w parkach narodowych posiadają wyższą świadomość ekologiczną. Bardziej dostrzegają, zarówno korzyści z sąsiedztwa parku narodowego, jak też związane z tym sąsiedztwem utrudnienia. Przez młodzież, szkoły i ośrodki edukacyjne funkcjonujące na obszarach chronionych mogą oddziaływać na ogół społeczeństwa, w tym, np. rodziców i krewnych, a tym samym przyczynić się do podniesienia poziomu świadomości całego społeczeństwa. Jednak sama bliskość parku narodowego, jak pokazują powyższe badania, nie gwarantuje większej świadomości ekologicznej i lepszego zrozumienia potrzeby ochrony przyrody, a jedynie może niekiedy przyczynić się do wyższego poziomu wiedzy na temat parku. Dlatego rozszerzenie działalności w tym zakresie staje się istotnym celem realizowanej przez park i szkołę edukacji środowiskowej.

PIŚMIENNICTWO

- Anděra M. 2011. *Národní parky střední Evropy*. Findr, s. r. o. Český Tešín, ss. 191.
- Bizubová M., Nevřelová M. 2006. *Význam naučných chodníkov v krajine a jej ochrane*. „Acta Environmentalica Universitatis Comenianae (Bratislava)”, **14**, 2: 5–10.
- Božetka B. 1997. *Postrzeżenie Drawieńskiego Parku Narodowego przez turystów i społeczność lokalną*. „Przegląd Przyrodniczy”, **8**, 4: 37–46.
- Burger T. 1999. *Konflikt i współdziałanie. Świadomość ekologiczna i postawy społeczeństwa*, [w:] *Świadomość ekologiczna i społeczne ruchy „zielonych” w Polsce*, red. W. Mirowski. Wyd. IFiS PAN. Warszawa, s. 35–55.
- Demo M., Hronec O., Tóthová M., Adamišin P., Andrejovský P., Paine J., Bosák M., Daniška J., Ďurica D., Fehér A., Jureková Z., Jurík L., Húska J., Majerník M., Mederly P., Mihok J., Sklenár Š., Virčíková E. 2007. *Udržateľný rozvoj, život v medziach únosnej kapacity biosféry*. Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. Nitra, ss. 437.
- Domański B. 1991. *Park Narodowy w świadomości społecznej*. *Studia z geografii społecznej*. „Dokumentacja Geograficzna IGiPZ PAN”, **3-4**: 93–105.
- Domański B., Partyka J. 1992. *Ojcowski Park Narodowy w świadomości mieszkańców. Analiza konfliktu*, [w:] *Percepcja i waloryzacja środowiska naturalnego i antropogenicznego*, red. B. Jałowicki, H. Libura. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, s. 79–99.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., Szczęśna A. 1995. *Bieszczadzki Park Narodowy a kształtowanie się postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców*. „Roczniki Bieszczadzkie”, **4**: 185–206.
- Górecki A., Przywara D. 1997. *Świadomość ekologiczna młodzieży w Polsce południowo-wschodniej*. „Roczniki Bieszczadzkie”, **5**: 195–209.
- Górecki A., Drożdż M., Najder R., Szczęśna A. 1998. *Magurski Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny*. „Roczniki Bieszczadzkie”, **6**: 233–252.
- Górecki A., Nieszporek K., Ostruszka A., Skolarczyk L., Wójcik M. 2007. *Świadomość ekologiczna młodzieży zamieszkującej okolice wybranych parków narodowych*. „Roczniki Bieszczadzkie”, **5**: 283–302.
- Grabowski T., Marmuszewski S. 1985. *Świadomość ekologiczna górali i ich postawy wobec Tatrzańkiego Parku Narodowego*. „Studia Socjologiczne”, **1**: 96.
- Guziak G. 2012. *Elementy środowiska w zadaniach szkolnych*. „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa”, **4**, 44: 132–139.
- Haas M., Ondrova E., Švajda J. 2008. *Environmentálna výchova/Environmental education*. Institute of High Mountain Biology, University of Žilina. Žilina, ss. 132.
- Halašová M. 2008. *Rozvoj osobnostných kompetencií pre udržateľnosť*, [w:] *Škola a miestna komunita v intenciách trvalo udržateľného rozvoja*, red. M. Halašová, S. Vincíková. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, FPV. Banská Bystrica, s. 62–90.
- Halašová M., Kahan J. 2012. *Manažérstvo humánnych rizík rozvoja environmentálne uvedomelej komunity*. Strom života. Bratislava, ss. 139.
- Hibszer A. 2005. *Edukacyjna funkcja parków narodowych oraz jej rola w zapobieganiu konfliktom – zarys problemu*, [w:] *Między ochroną przyrody a gospodarką, bliżej ochrony. Konflikty człowiek – przyroda w obszarach prawnie chronionych w Polsce*, red. A. Hibszer, J. Partyka. Oddział Katowicki PTG. Ojcowski Park Narodowy, s. 214–224.
- Hibszer A. 2008. *Komunikacja społeczna jako sposób przezwyciężania konfliktów społecznych w parkach narodowych (wybrane przykłady)*. „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, **10**: 579–591.

Hibszter A. 2013. *Parki Narodowe w świadomości i działaniach społeczności lokalnych*. Wyd. UŚ, Katowice, ss. 359.

Komorowska K. A. 2000. *Świadomość ekologiczna górali podhalańskich a ich postawy wobec Tatrzańskiego Parku Narodowego*. „*Studia Regionalne i Lokalne*”, 4: 133–151.

Kozieł E., Kozieł M. 2008. *Relacje człowiek-środowisko w opiniach mieszkańców okolic Poleskiego Parku Narodowego*. „*Dokumentacja Geograficzna*”, 37: 187–193.

Osiniak T., Poskrobko B., Sadowski A. 1993. *Wigierski Park Narodowy a jego mieszkańcy*. Wyd. Ekonomia i Środowisko. Białystok, ss. 147.

Partyka J. 2002. *Turystyka w polskich parkach narodowych. Charakterystyka ogólna, [w:] Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie-konflikty-zagrożenia*, red. J. Partyka. Instytut Ochrony Przyrody PAN i Ojcowski Park Narodowy. Ojców, s. 144–154.

Považan R. 2013. *Ekonomické hodnotenie ekosystémových služieb v chránených územiach na príklade modelového územia NP Veľká Fatra* (dizertačná práca). UMB v Banskej Bystrici, FPV. Banská Bystrica, ss. 102.

Repiský L., Švajda J. 2012. *Hodnotenie webov národných parkov Slovenska*. Enviro-ifórum 2012: zborník príspevkov konferencie, odborné fórum o environmentálnej informatike, Zvolen, 12. – 13. 06. 2012. Slovenská Agentúra Životného Prostredia, Centrum Environmentalistiky a Informatiky. Banská Bystrica, s. 75–78.

Švecová M., Sásiková K. 2008. *Výchova k udržateľnému rozvoju v podmienkach škôl a jej manažment*. FPV UMB BB. Banská Bystrica, ss. 161.

Terlecka K., Górecki A. 1998. *Ojcowski Park Narodowy a kształtowanie się postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców*. „*Prądnik. Prace Muz. Szafera*”, 11/12: 369–396.

Vincíková S. 2003. *Kľúčové kompetencie edukátora environmentálnej výchovy v chránených územiach na Slovensku*, [w:] *Environmentálna výchova v chránených územiach*. Zborník referátov z konferencie konanej v Terchovej–Štefanová. Správa Národného parku Malá Fatra, s. 24–28.

Žeber-Dzikowska I. 2012. *Projekty edukacyjne – propagowanie ochrony przyrody i turystyki*. „*Edukacja Biologiczna i Środowiskowa*”, 4, 44: 123–131.

Netografia:

<http://www.szerokopasmowi.pl/wstep-do-sieci-szerokopasmowych/7-dostep-do-inter-netu-w-polsce/> (źródło: UKE, 2010)

SUMMARY

The evaluation of the level of environmental consciousness and education among students was accomplished by the method of exploratory research – a survey questionnaire was used for this purpose. In Slovakia, 269 respondents inhabiting the vicinity of NP VF and 183 respondents living in areas situated further away from the park completed the questionnaire. In Poland, the questionnaire was filled by 200 respondents from the vicinity of the BdPN and 196 respondents from areas more distant from the park. The study showed that the proximity of a national park itself does not guarantee a greater environmental awareness and better understanding of the need to protect nature. Most students indicated the school as the main source of information about the park, so it is important to reinforce the cooperation between schools and national parks. The enhancement of activities in this area becomes an important goal to be pursued in environmental education conducted by the parks.